

НА НАКОВЊУ РАСКОВНИКА(ЧАСОПИС РАСКОВНИК У ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКОМ КОНТЕКСТУ 60-ИХ И 70-ИХ ГОДИНА ПРОШЛОГ ВЕКА)

У раду се испитују одједи културно-политичких и социо-економских збивања 60-их и 70-их година XX века на страницама *Расковника*, једног од најзапаженијих фолклористичких гласила у другој половини XX века на простору бивше Југославије, у његовој првој фази, док је био посвећен књижевности и култури на селу, као и реперкусије које је овај часопис имао због директне критике тадашње социјалне и културне политике, која је маргинализовала село. Рани *Расковник* је прецизно маркирао проблеме села, који су се, сагласно оријентацији листа, највише односили на културу, али је спорадично, па ипак довољно гласно, указивао и на грешке привредно-економске политике и одговорност нижих и виших органа власти, захтевајући од надлежних деловање. Последице оваквог директног наступа биле су најпре видно смањивање буџета намењеног часопису, а потом и забрана излагања листа средином 70-их година прошлог века.

Кључне речи: часопис *Расковник*, социјалистичка Југославија, шездесете и седамдесете г. XX века, село, критика, цензура.

Један од наших најзапаженијих фолклористичких часописа у другој половини XX века био је *Расковник*, лист који је излазио с мало прекида више од три деценије, од 1968. до 2000. г., четири пута годишње и дочекао чак сто бројева. У овом периоду, дугом када се имају у виду сложене друштвено-историјске околности, овај часопис је доживео неколико уредничких и концепцијских трансформација. Основали су га горњомилановачки песници

* petkovic.danijela@yahoo.com

са села окупљени у дружини „Сунцокрет”, са седиштем у Враћевшници. Први уредници били су Добрица Ерић и Драгиша Витошевић, а од трећег броја придружио им се и Владета Кошутин. Они су обележили прву фазу *Расковника*, када је био посвећен књижевности и култури на селу, а то је званично до почетка 80-их г. прошлог века, прецизније, до средине 70-их година, када су наступили прекиди у објављивању, најпре због забране изласка, а потом и због материјалних потешкоћа.

Управо је рани *Расковник*, о ком ће овде бити речи, највише пажње посвећивао стваралаштву наивних песника, сликара и вајара који живе на селу, затим поезији и прози која реферира на село, а уз то је доносио фолклорну грађу појединих крајева, чланке посвећене етнолингвистици и очувању вуковског језика, затим социологији и култури села, као и белешке о свим значајним дешавањима која се тичу културе на селу.¹ Уредници и сарадници листа, тзв. расковничари континуирано и веома активно су се ангажовали у очувању традиционалне културе и језика, и културном и материјалном унапређењу живота на селу. У том правцу наступали су енергично, директно, покретали, подстицали и учествовали у конкретним акцијама описмењавања, ширења књиге, библиотека, организовања културних активности на селу, разговора и трибина о селу, промовисања сеоских стваралаца, прикупљања и штампања фолклорног материјала итд. Обрађали су се сељацима и љубитељима села, подсећали грађане на сеоске корене, а бритка и отворена критика свега што занемарује сеоски живаљ и подршка „свему што је запостављено, скрајнуто и одгурнуто” (Вучић 2000: 167), изрицана је на вуковском језику, разумљивом обичном човеку. Љубав према сељаку и традицији, која је избијала у сваком тексту, огромно прегалаштво „расковничара”, али и неувијена критика свих одговорних за стање у руралним крајевима, били то локални органи власти или сам врх државе, као и жива комуникација са читаоцима и њихово укључивање у часопис, за кратко време су учинили да *Расковник* постане једно од најтраженијих гласила на селу и међу свим љубитељима села, чији су се први бројеви доштамповали. Истовремено, тиме је скренуо пажњу на себе и онима који су у социјалистичкој Југославији будно надзирали сваку написану или изговорену реч.

¹ О фолклору на страницама раног *Расковника* више у Петковић 2024: 81–112.

Село крајем 60-их и почетком 70-их година XX века, за чији се опстанак и културу *Расковник* толико залагао, није живело сјајно, нити се уклапало у идиличну слику југословенског прогреса, који се мерио напретком индустрије. По угледу на совјетски модел развоја државе, после Другог светског рата започела је екстензивна индустријализација, али на леђима сељаштва, које је кроз своје људске ресурсе постало „nosilac akumulacije za potrebe industrijalizacije” (Petranović 1988: 430). Послератна политика форсирања индустрије у односу на друге привредне гране и вишеструко улагање у њу, које је у односу на пољопривреду било и 2,5 пута веће, потпуно је променило привредну структуру земље и подстакло миграције из села у град (Škatarić, Pejanović i dr. 2021: 24). Подстицана деаграризација убрзано је празнила село; подаци говоре да се годишње у град исељавало око 200.000 људи, што је за неколико деценија проузроковало прави рурални егзодус.² Ипак, 60-их година прошлог века очекивани привредни раст није испуњен, радна снага била је углавном неквалификована, организација рада лоша, производња скупа и нерентабилна, а продуктивност ниска. То је проузроковало задуживање државе, посезање за страним кредитима, инфлацију, и утицало је на лош животни стандард, незапосленост и свеопшту кризу, која ипак није зауставила миграције са села ка граду, јер је држава наставила са лошом политиком запошљавања и фаворизовањем административно-бирокупатског сектора. Чак ни привредна реформа 1965. г. није донела побољшања. Разлике у примањима биле су све израженије, а незадовољство све веће, о чему сведоче бројни написи у штампи тога времена, као и партијски извештаји (Bilandžić 1985: 312–319; Плетерски, Кеџић и др. 1985: 438–439; Petranović 1988: 428–429; Marsenić 1990: 192–207; Dobrivojević Tomić 2020: 251–256). У таквим привредно-економским околностима проблеми села били су споредни, сеоско становништво је већ тада било „отписана” класа (Šuvar 1972: 14), па и не чуди маргинализовање и прећуткивање.

² Планско смањивање послератне аграрне пренасељености и истовремена индустријализација потпуно су обрнули привредно-демографску структуру за само четири деценије. После Другог светског рата преко 70 процената становника Југославије (око 10 милиона људи) живело је на селу и бавило се пољопривредом, а 80-их година XX века на селу је у пољопривредној делатности остала свега трећина становништва или око 2,5 милиона људи (Marković 1974: 19; Bilandžić 1985: 234; Petranović 1988: 424–427; Marsenić 1990: 189–190; Škatarić, Pejanović i dr. 2021: 14–15).

Расковник, међутим, није ћутао. Од првог броја 1968. г. прецизно је маркирао проблеме села, који су се, сагласно оријентацији листа, највише односили на културу, анализирао их и од надлежних захтевао деловање. Критика одговорних, културне политике, а понегде и читавог система, била је првих година директна – из пера „расковничара” и писама читалаца, и индиректна – кроз преузете изводе из штампе, књига и излагања јавних личности из области политике, науке и културе.

Највише је указивано на недостатак књига и библиотека на селу (Јованић 1969/1970: 105–107), затим домова културе ([Уредништво] 1969б: 90), али и на појаву злоупотребе постојећих, чији је простор претворен у кафане или магацине за жито (Витошевић 1972а: 116). Осим мањка просторија за сеоску омладину (Милошевић Бревинац 1971/1972: 82–84), констатовано је и недовољно културних манифестација у руралној средини (Витошевић 1968б: 77), као и парадокс неорганизовања књижевних сусрета са песницима са села (Витошевић 1968а: 74). Уместо тога, у потпуној сагласности са данашњим временом, ионако недостатан и често у последњи час другде преусмерен, буџет за културу на селу највише је трошен на глумце и певаче, чиме се испуњавао годишњи план и потреба сељака за културом погрешно сводила на баналну забаву (Милошевић Бревинац 1971/1972: 84). Није било довољно што се култура сељаку нудила „као медицина” – „у малим кашичицама” ([Уредништво] 1968: 71), него јој се уместо ње, нпр. у музици, заправо сервирао шунд, нове песме нетачно назване „народним” (Павићевић 1969: 85). Оне су, по тврдњи „расковничара”, наметане „одозго”, из града, па се „у име народа” спроводило „заглупљивање народа” (Витошевић 1972а: 125–127).

„Расковничари” су скретали пажњу на непостојање комисија за село, укидање Института за село, занемаривање питања културе села на конференцијама и политичким скуповима и одсуство било каквог плана на највишим нивоима ([Уредништво] 1969б: 91; Милошевић Бревинац 1971/1972: 79–80; Витошевић 1972а: 117), а Драгиша Витошевић, један од најоштријих критичара ондашњег стања, резигнирано је закључио да „ми културну политику на селу једноставно – немамо” (Витошевић 1968а: 73).

Напредак друштва кочио је основни проблем – неписменост. По статистичким подацима, Југославија је у послератном

периоду била једна од европских земаља са највише неписмених.³ Њихов број од два и по милиона уредништво *Расковника* сматра „несрећом” и „бруком” ([Уредништво] 1971/1972: 91). На том пољу се споро одмицало, тек почетком 70-их година XX века основан је Републички акциони одбор за образовање одраслих. *Расковник* је подржао његову акцију „Сто села без иједног неписменог”, а покренуо је и континуирано пратио акцију избора и награђивања најбољег сеоског књижничара. Оливера Павић и Александар Антић директно су оптужили секретара комитета Савеза комуниста, службенике Републичког акционог одбора за описмењавање, председнике општина, чланове Социјалистичког савеза, Конференције жена и Савеза омладине да им није стало до описмењавања и да им то није главни проблем, иронично подсећајући да се сви они држе закона, а у закону не пише да морају да описмене сељака (Павић, Антић 1972: 135). Витошевић је јавно изрекао да је то тема „за највиша, законодавна, скупштинска тела ове земље” (Витошевић 1970: 133).

Критика службеника, нижих и виших органа власти, заправо је у *Расковнику* била најоштрија. Алудирано је на обијање прагова разних „секретара” и „шефова кабинета” (Павловић 1969а: 93), на њихову „множину” (Витошевић 1968а: 73), на оне „којима је запала друштвена дужност” (Момировић 1971: 86), који су се „мало уздигли” (Витошевић 1968а: 74), па постали „моћни”, „јаки” и „велики” (Вучић 1981: 122), који о стању у култури не воде рачуна, али за то примају плату (Витошевић 1968а: 73), а конкретне проблеме разматрају по годину дана или се тек спремају да их узму у разматрање (Витошевић 1968/1969: 79). На удару су нарочито били службеници Културно-просветне заједнице у одбору за додељивање Вукове награде, које су „расковничари” више пута оптуживали у најмању руку за несавесно обављање посла (Павловић 1969б: 100), јер су изневерили дух ове награде, додељујући је више установама него појединцима, више Београђанима него

³ Почетком 50-их година прошлог века готово четвртина становника Југославије била је неписмена. У наредне две деценије, до почетка 70-их година, слика је донекле била боља – око 15 процената, тј. 2,5 милиона неписмених, што је земљу сврставало међу најзаосталије у Европи (Marković 1974: 34–35; Bilandžić 1985: 390; Petranović 1988: 424). Реална ситуација била је још лошија јер је већина описмењаваних на послератним курсевима и течајевима, а то су претежно били људи са села, брзо заборављала научено будући да није имала где то да примени, остајући заправо функционално неписмена (Ђукић 2010: 213).

људима из унутрашњости, и пре функционерима него аматерима, заборављајући фолклористе и оне који су цео свој век посветили селу и настављању вуковске традиције (Витошевић 1972а: 120; Витошевић 1981: 98–100). Исто тако, презрени су и скрајнути уметници самоуци (Витошевић 1972а: 123–125), као и учитељи ентузијаста (Стојадиновић 1969: 99; Витошевић 1972а: 125; Вучић 1981: 121–122), осим ако нису били активисти (Витошевић 1972а: 129). Миливоје Павловић испричао је топлу и горку истину о учитељу Буди Милосављевићу, који је годинама радио на културном преображају и обнављању Тршића, за шта је на крају награђен од „другова из организационог одбора” налепницом за ауто, који није ни имао и који је са својом учитељском платом само у сну могао да приушти (Павловић 1969а: 92–94).

Бирократе су у *Расковнику* посматране као скоројевићи који су се испречили између закона и обичних људи ([Уредништво] 1970: 135). Тако је једна белешка оштро исмејала ново радно место у индустрији котрљајућих лежајева – тумач самоуправног материјала радницима, који „преводи” високопарне, бирократске изразе „на језик радника” и тако директно утиче на продуктивност, скраћујући време састанака (Симовић 1980: 135). Још пре више од педесет година са страница *Расковника* позивани су општински и републички руководиоци да обиђу село (Станић 1972/73: 82), јер га се надлежни органи сете само кад се убира порез, када дођу избори и ако се помиње одбрана земље ([Уредништво] 1969а: 95; [Уредништво] 1969б: 91). Етнолог Лала Јевтовић, дугогодишњи „расковничар”, подсетила је да је село прво пружио руку Комунистичкој партији, да је оно изнело НОБ, народну армију, допринело стварању народног устава и народне власти, изградило социјалистички поредак, а сада је заборављено, занемарено и понижено (Јевтовић 1975: 140). Драгиша Витошевић је указао да је у Савезу комуниста и међу посланицима врло мало сељака, да слабо учествују у самоуправном одлучивању, што води повратку у класно друштво и напуштању социјалистичких идеала и самоуправљања (Витошевић 1972а: 116, 122).

Историчари и политиколози, са привилегијом погледа уназад, потврђују све ове наводе. Послератни период административног социјализма, у ком је држава на мала врата увела и устоличила бирократски апарат, сменио је 50-их година XX века самоуправни

социјализам, затим 60-их година тржишни, па потом, од средине 70-их година XX века, систем договорне економије (Bilandžić 1988: 112–113, 402–403; Samardžić 2017; Pulig 2018), при чему се број службеника енормно увећавао, апсорбујући и привредно-технички и банкарски сектор. Злоупотреба положаја постала је уобичајена, а радници, међу којима је било и много полутана – људи који су приход остваривали и у индустрији и у пољопривреди,⁴ остајали су пасивни посматрачи неразумљивих елабората, анализа, рачуница, прописа, потпуно изван сложене хијерархије управљачког система (Petranović 1988: 403). Сеоско становништво, које је носило револуцију маштајући о социјалној једнакости, у послератном периоду масовно је напуштало Савез комуниста Југославије, а до 70-их година XX века у Савезу их је остало свега пет процената (Šuvar 1972: 13). Негативан тренд је настављен, те је 1981. г. у Комунистичкој партији Југославије било свега 3,9 процената сељака (Плетерски, Кеџић и др. 1985: 464). Разлози за мање свесну, а више емоционалну приврженост сељаштва Комунистичкој партији пронађени су у његовој слабој идејно-политичкој образованости (Dimković 1980: 27).

Социјалне разлике су постајале све израженије, сељак је живео тешко, што је у *Расковнику* такође примећено, иако су културна питања била централна тема. У текстовима су се тако провукле и опасне истине о лошем утицају индустријализације на сељаштво, грешкама форсирања миграција, привредном заостатку државе и најгорем стању пољопривредне механизације у односу на развијени свет (Павићевић 1970: 103–104).⁵

Као и село, чијим се мукама бавио, и сам лист о њему имао је велике материјалне потешкоће. Како је говорио Драгиша Витошевић – *Расковник* је стекао „многе пријатеље, али не и

⁴ Ниска примања неквалификоване радне снаге, као и недовољни стамбени капацитети у градовима, допринели су да се временом број полутана повећавао, те је 60-их година прошлог века трећина радника запослених у градовима остваривала своје приходе делом и кроз пољопривредну делатност, а 70-их година чак 45 процената (Marković 1974: 49–51).

⁵ Већ 50-их година XX века наступио је слом колективизације и политике обавезног откупа, а пољопривреда у Југославији била је међу најзаосталијима у Европи (Bilandžić 1985: 234). Ограничавање земљишног максимума на 3,4 хектара (Šuvar 1972: 10; Škatarić, Rejanović i dr. 2021: 25), што је такође било најмање у Европи, као и континуирано слабо улагање у пољопривреду и њен заостатак у односу на индустрију (Marsenić 1990: 270, 277), затим лимитиране цене пољопривредних, али не и индустријских производа – све је то утицало на дестимулацију пољопривредне производње и лошији материјални положај сеоског живља у односу на друге друштвене групе (Šuvar 1972: 11).

покровитеље” (Витошевић 1972а: 131). Из године у годину Републичка заједница културе издајала је за часопис све мање, иако је проглашаван најбољим и добијао награде ([Уредништво] 1971а: б. п.; [Уредништво] 1972в: 130–131). „Ни већег гласа, ни мање пара!” – постала је нова невесела *расковничка* пословица ([Уредништво] 1972б: 150). Игнорисање његових потреба, захтева и ускраћивање материјалних средстава било је средство невидљиве цензуре, један од разрађених механизма партијске контроле тога доба, којим су све установе културе биване притискане „одозго”, почев од врха државе, па кроз субординисане партијске кадрове, а истовремено и „одоздо”, кроз неформалне утицаје поузданих тајно ангажованих особа унутар институција (Vučetić 2016: 43–48). Индиректна цензура активирана је и у покушају пригушивања оштрог, критичког излагања Драгише Витошевића о стању културе на селу и одговорности надлежних, на Конгресу културне акције 1971. г. (в. Витошевић 1972а: 115–134).⁶ Наиме, ово излагање је једно од ретких чији штампани извод није подељен учесницима конференције, а и након ње је штампан само у деловима. Међутим, *Расковник* га је објавио у целини, а поједини листови су због великог одјека пренели неке његове одломке ([Уредништво] 1972а: 150).

Крајем 60-их и почетком 70-их година прошлог века то је још било могуће. Критичка реч није толико експлицитно гушена захваљујући доминацији либералне струје Савеза комуниста након смене Ранковића на Брионском пленуму 1966. г. и покушаја реформских процеса децентрализације, модернизације, демократизације, које је пратила и либерализација критичких медија и релативна слобода говора (Vučetić 2016: 118, 133, 135). Привредна реформа из 1965. г. ипак није дала очекиване резултате, критика је подстицала растуће незадовољство,⁷ а режим је био у озбиљном искушењу с протестом студената 1968. г. против

⁶ Конгрес културне акције одржан је у Крагујевцу од 28. до 30. октобра 1971. г. као одговор власти на све чешће критике, подстакнуте нарочито скупом о социологији и култури у Филозофском друштву Србије, две године раније. Одбор Конгреса су већински сачињавали политичари, уметника и научника било је много мање. Акутна питања цензуре и стања у култури остала су по страни, а „највећи dome” скупа био је забрана појединих стрипова и еротских часописа као „imperijalističko-buržoaske propagande” (Vučetić 2016: 94–108).

⁷ Незадовољство је очитовано и кроз бројне штрајкове, којих је у Југославији у десетогодишњем периоду од краја 50-их до краја 60-их година прошлог века било преко две хиљаде (Petranović 1988: 404).

социјалне неједнакости и „дрвене буржоазије” (Bilandžić 1985: 407). Децентрализација је такође значила само замену савезног етатизма полицентричним, републичким (Petranović 1988: 402), а уз то је донела и националистичка и сепаратистичка стремљења, најизразитије очитована кроз протесте на Косову и Метохији 1968. и кроз хрватски МАСПОК 1971. г. (Bilandžić 1985: 420–424; Petranović 1988: 401, 404–408). Уз хрватски и албански, и „агресивни великосрпски национализам” је био под лупом. Партијски извештаји су 60-их година XX века бележили пораст броја младих људи у Србији који носе браду, затим већу заступљеност религиозних манифестација, све чешће прослављање српске Нове године, Божића и Ускрса, обележавање националних јубилеја по градовима, оживљавање светосавског култа и косовског мита, веселја по кафанама уз песме „Тамо далеко”, „Марш на Дрину” и вина „Цар Лазар” и „Царица Милица” (Vučetić 2016: 125–126).

Ни на овом пољу *Расковник* није остао по страни. Часопис није желео да порекне вредност средњовековне књижевности, бунио се против става да је Први српски устанак акција „сеоске буржоазије” (Витошевић 1980а: 129), покушаја да се „Јефимијини дани” због националистичког призива прекрсте у „Дане песникиња и везиља” ([Уредништво] 1972г: 123), није хтео да одбаци предратне архиве и библиотеке као „буржоаско културно благо” (Витошевић 1972а: 127). Континуирано је објављивао сећања на заборављене српске хероје из Балканских ратова и Првог светског рата (одломци из казивања, бележака, дневника и писама старих ратника у рубрикама „Спомени” и касније „Сећања”), заобилазећи скорију традицију НОБ-а и народне песме о Титу и партији.⁸ Чувени песник са села и „расковничар” Момчило Тешић непозван је, у народној ношњи, дошао у Ваљево на отварање споменика Драгојлу Дудићу и био враћен са скупа, а *Расковник* је због ове увреде објавио оштро протестно писмо ваљевском председнику општине ([Уредништво] 1971б: 97–99). Такође је јавно осудио што је Хаци Тодор Димитријевић, језички стручњак и борац за очување вуковског језика, проглашен националистом (Витошевић 1972б: 147), а што високи комунистички функционер Светозар

⁸ Грађа из НОБ-а у раном *Расковнику* је објављена тек после Титове смрти, у првом летњем броју 1980. г., и то на свега две стране, само шест усмених лирских песама, као и годину дана касније, у броју посвећеном 40-годишњици устанка – две партизанске песме, такође на само две стране (Петковић 2024: 88).

Вукмановић Темпо наглашава да је Југословен, а никако Србин (Лакићевић 1981: 122). Почетком 1972. г. *Расковник* је на првим странама објавио циклус песама „Косовски круг” наивног песника Србољуба Митића (Митић 1972: 3–7), у ком стихови прве песме „Лазар” графички оцртавају круну. „Националистички испад” поткрај исте године који је прелио чашу био је песма Милене Јововић „У поход Косову” (Јововић 1972: 6–7), на шта је пажњу скренула *Политика* 2. 2. 1973. г. Иако се ауторка оградила од национализма, а уредништво у следећем броју извинило и по налогу примило у своје редове представнике издавача, Општинске заједнице културе и Републичке културно-просветне заједнице из Савеза комуниста Југославије ([Уредништво] 1972/1973: 77–78), часопис је ипак забрањен (в. Петковић 2024: 110).

Све то се временски поклопило са Титовим писмом од 18. септембра 1972. свим организацијама и члановима Савеза комуниста Југославије, у којем позива на одлучно и хитно јачање јединства и улоге СКЈ-а и, између осталог, налаже онемогућавање деструктивног писања штампе против политике Савеза комуниста (Broz 1972: 3–4). Ово писмо је било сигнал за чистку либерала у Савезу комуниста, оптужених нарочито за толерисање национализма у медијима, а суштински је подразумевало цензуру и аутоцензуру, „poziv na dogmatizaciju svih sfera života”, повратак централизму и почетак репресије (Vučetić 2016: 109–110). Социолози духовито повезују време пре и после „Писма” са временом пре и после Христа (Vučetić 2016: 113).

Када се *Расковник* 1975. г. накратко, и од 1980. г. коначно вратио на сцену, његов наковањ се најпре утишао, а онда је потпуно утихнуо. Испрва је избегавао политички контекст или су критику стања на селу обавезно пратили коментари задовољних сељака који су истицали да се упркос проблемима никад није живело боље, да је употреба механизације и хемијских препарата умногоме олакшала посао и донела веће приносе и општи напредак (Станић 1975: 67–68; Витошевић 1980б: 148).

Годину након Титове смрти, кад се мислило да су политичке прилике повољније и притисак мањи, уредништво је цео један број посветило усменом и писаном стваралаштву о Косову, после чега је поново оптужено за „повампирени национализам”, опет у *Политици*, 15. 3. 1982. г., па у НИН-у 23. 5. 1982. г. и загребачком

Данасу 1. 6. 1982. г. ([Уредништво] 1982: 191). Часопис овог пута није забрањен, али су уредници и оснивачи *Расковника* Драгиша Витошевић, Добрица Ерић и Владета Кошутећ решили да се повуку. Иако су промене у листу почеле већ од 1980. г. оријентацијом само на књижевност и културу, сада је и формално прва фаза *Расковника* била завршена. У њој је преко *расковничког* наковња претресан однос државе према селу, али је рани *Расковник* и сам доспео на наковањ и завршио под чекићем партије.

Цитирана литература

- Витошевић, Драгиша. „Беспућа културе на селу”. *Расковник*, I, 1 (1968а): 73–75.
Витошевић, Драгиша. „Треба нешто учинити...”. *Расковник*, I, 1 (1968б): 76–77.
Витошевић, Драгиша. „У зачараном кругу (Село и култура)”. *Расковник*, I, 2 (1968/1969): 79.
Витошевић, Драгиша. „Село без књиге”. *Расковник*, III, 7 (1970): 132–133.
Витошевић, Драгиша. „Да ли је вуковски дух – мртав?”. *Расковник*, V, 15 (1972а): 115–134.
Витошевић, Драгиша. „Вече Хаџи Тодора Димитријевића”. *Расковник*, V, 15 (1972б): 147.
Витошевић, Драгиша. „Устанак”. *Расковник*, VII, 23 (1980а): 129.
Витошевић, Драгиша. „Похвала прегаоцима”. *Расковник*, VIII, 29 (1981): 95–100.
Вучић, Зоран. „Последња одбрана Мине Ковачевић и Радомира Костадиновића”. *Расковник*, VIII, 28 (1981): 121–122.
Вучић, Зоран. „Три живота ’Расковника’”. *Расковник*, XXVI, 100 (2000): 167–173.
Ђукић, Весна. *Држава и култура. Студије савремене културне политике*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет драмских уметности, 2010.
Јевтовић, Лала. „Култура села, преображај и питања”. *Расковник*, VI, 21 (1975б): 139–144.
Јованић, Гвозден. „Књига у селу”. *Расковник*, II, 6 (1969/1970): 105–107.
Јововић, Милена. „У поход Косову”. *Расковник*, V, 17 (1972): 6–7.
Лакићевић, Драган. „Темпова резерва”. *Расковник*, VIII, 30 (1981): 122.
Милошевић Бревинац, Милорад. „Самоникли културни захвати на селу”. *Расковник*, IV, 14 (1971/1972): 73–76.
Митић, Србољуб. „Косовски круг”. *Расковник*, V, 15 (1972): 3–7.
Момировић, Петар. „Народ као чувар и заштитник споменика културе (Поводом оснивања ’Покрета за чување старина’).” *Расковник*, IV, 13 (1971): 82–87.
Павић, Оливера и Александар Антић. „Змију у главу или – змије у главама?”. *Расковник*, V, 15 (1972): 135–137.
Павићевић, Светислав. „Ако је заостало, није пропало”. *Расковник*, III, 10 (1970): 103–106.
Павићевић, Слободан. „Да л’ су лири струне потргане. Уз разговор о новим ’народним’ песмама”. *Расковник*, II, 3 (1969): 83–86.

- Павловић, Миливоје. „Доћи о(п)стати у Тршићу”. *Расковник*, II, 3 (1969а): 92–94.
- Павловић, Миливоје. „Вукова награда без вуковског духа”. *Расковник*, II, 4 (1969б): 99–100.
- Петковић, Данијела. *Огледи о фолклору у периодици XX века*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024.
- Плетиерски, Јанко, Данило Кецић, Милољуб Васић, Перо Дамјановић, Фабијан Трго, Перо Морача, Бранко Петрановић, Душан Биландић и Станислав Стојановић. *Историја Савеза комуниста Југославије*. Београд: Издавачки центар Комунист, Народна књига, Рад, 1985.
- Симовић, Драган. „’Стране речи и фразе – сметња самоуправљању’”. *Расковник*, VII, 26 (1980): 134–135.
- Станић, Раденко. „Треба стати на осматрачницу”. *Расковник*, V, 18 (1972/1973): 82.
- Станић, Раденко. „Непосредна реч”. *Расковник*, VI, 22 (1975): 67–70.
- Стојадиновић, Божа. „Најзаслужнији – заборављени?”. *Расковник*, II, 4 (1969): 98–99.
- [Уредништво]. „Зрнца (село невесело)”. *Расковник*, I, 1 (1968): 69–72.
- [Уредништво]. „Зрнца (село невесело)”. *Расковник*, II, 3 (1969а): 95.
- [Уредништво]. „’Тужна је то прича’. Наша штампа о селу”. *Расковник*, II, 4 (1969б): 90–91.
- [Уредништво]. „Зрнца”. *Расковник*, III, 7 (1970): 135–138.
- [Уредништво]. „Нашим читаоцима”. *Расковник*, IV, 12 (1971а): б. п.
- Уредништво. „Шта би на то рекао Драгојло Дудић?”. *Расковник*, IV, 13 (1971б): 97–99.
- [Уредништво]. „Два и по милиона неписмених”. *Расковник*, IV, 14 (1971/1972): 91.
- [Уредништво]. „Да ли је вуковски дух – мртав?”. *Расковник*, V, 15 (1972а): 150.
- [Уредништво]. „Ни већег гласа, ни мање пара!”. *Расковник*, V, 15 (1972б): 150.
- [Уредништво]. „Премије Расковнику (и око премије)”. *Расковник*, V, 16 (1972в): 130–131.
- [Уредништво]. „’Јефимијини дани’ са расковничарима (али без Јефимије)”. *Расковник*, V, 17 (1972): 122–123.
- [Уредништво]. „Историја се понавља (Поводом најновијих напада на ’Расковник’)”. *Расковник*, XIX, 31 (1982): 191.
- Bilandžić, Dušan. *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi 1918–1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Broz, Josip Tito. „Pismo predsjednika Tita i Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ svim organizacijama i članovima SKJ”. *Dugoselska kronika*, 58 (1972): 3–4.
- Dimković, Borislav. „Seljaci u strukturi Saveza komunista Srbije”. *Sociologija sela*, 18, 67/68 (1980): 21–29.
- Dobrivojević Tomić, Ivana. „Prilog proučavanju životnog standarda i društvenog položaja radnika uoči privredne reforme 1965”. *Istorija 20. veka*, XXXVIII, 1 (2020): 249–272.
- Marković, Petar. *Migracije i promene agrarne strukture*. Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja sveučilišta, 1974.
- Marsenić, Dragutin. *Ekonomika Jugoslavije*. Beograd: Ekonomika, 1990.
- Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918–1988. Treća knjiga. Socijalistička Jugoslavija 1945–1988*. Beograd: Nolit, 1988.

- Pulig, Srećko. „Vrijeme samoupravljanja”. *Novosti*, 14. 2. 2018. <<https://www.portalnovosti.com/vrijeme-samoupravljanja>> 27. 9. 2024.
- Samardžić, Miroslav. „O jugoslovenskom socijalizmu”. *Nova srpska politička misao: časopis za političku teoriju i društvena istraživanja*, 24. 11. 2017. <<http://www.nspm.rs/politicki-zivot/o-jugoslovenskom-socijalizmu.html?alphabet=I>> 27. 9. 2024.
- Škatarić, Goran i Radovan Pejanović, Velibor Spalević, Dejan Zejak, Gordana Radović, Branislav Dudić. *Agrarna politika i ruralni razvoj (iskustva Crne Gore, Srbije i Slovačke)*. Bijelo Polje: Centar za razvoj agrara, 2021.
- Šušar, Stipe. „Neki aspekti konfliktnih odnosa selo-grad u našem društvu”. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 35–36 (1972): 3–16.
- Vučetić, Radina. *Monopol na istinu: partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*. Beograd: Clio, 2016.

Danijela Petković

ON THE ANVIL OF *RASKOVNIK* (THE JOURNAL *RASKOVNIK* IN THE CULTURAL AND POLITICAL CONTEXTS OF THE 1960S AND 1970S)

Summary

One of the most prominent folklore journals in the late 20th century in the territory of the former Yugoslavia was *Raskovnik*, the journal which, with some short breaks, was published from 1968 to 2000. The paper examines the reverberations of the cultural, political, social, and economic developments of the 1960s and 1970s on the pages of *Raskovnik* – while the journal was dedicated to literature and culture in the village – as well as the repercussions which this journal had due to the direct criticism of the thence social and cultural policies, which marginalized the village. It did not fit into the idealized image of the Yugoslav postwar progress, gauged by industrial progress. At the first stage of its publication, *Raskovnik* marked the problems of the village in a very precise way, which, in accordance with the orientation of the journal, were mostly related to culture: the illiteracy of the villagers, lack of books, libraries, and cultural centers in the village, stimulation of kitsch “top down,” absence of cultural policies regarding the village, insufficient budget for village culture, disinterestedness in tradition, self-taught artists, folklore amateurs, and cultural workers in rural environment. Besides, the early *Raskovnik* sporadically, yet loud and clear, pinpointed the mistakes of the forced deagrarianization and migration from the village to the city, negative consequences of the administrative and bureaucratic apparatus favoritism, and the dissipation of people living in the village in the Union of Communists, which, among many other factors, contributed to the general crisis, social risks increase, bad state in agriculture and industrial decline of the state. Collaborators and editors of the journal, the so-called *raskovničari*,

and the readers themselves, via letters, openly criticized the responsible civil servants, higher and lower strata of state organs, some institutions (first and foremost the Cultural and Educational Community and the Republic Culture Community), and the whole system, urging the competent ones into action. The consequences of such a direct activity were, initially, the visible reduction of the budget allocated to the journal, and later on, with the strengthening of nationalist and separatist inclinations in Yugoslavia, the banning of the journal altogether in the mid-1970s.

Keywords: journal *Raskovnik*, socialist Yugoslavia, 1960s and 1970s, village, criticism, censorship.

